

Sociálna starostlivosť a urbanizmus

Ing.arch. Ján Komrska, CSc.

Sociálna starostlivosť a urbanizmus sú aktivity rôzneho zamerania a s odlišnými metódami práce, no napriek tomu existujú oblasti, v ktorých sa obe disciplíny dotýkajú a môžu sa vzájomne obohacovať novými podnetmi. Tento príspevok odráža pohľad urbanistu na to, v čom sú si obe disciplíny blízke.

V sociálnej starostlivosti, ale aj v urbanizme, ide o službu ľuďom a osobitne tým, ktorí sa sami v spoločnosti uplatňujú s ťažkosťami a majú problém, ako obhájiť vlastnú existenciu. Jednou z existenčných podmienok človeka je vybudovaný vzťah ku konkrétnemu miestu v území. Človek nemôže žiť spokojný, plnohodnotný život bez vzťahu k istému miestu, nemôže dobre rozvíjať svoje sociálne kontakty bez toho, že by mal vlastný domov. To, že niektoré skupiny ľudí často menia miesto svojho pobytu ešte neznamená, že by vzťah k miestu nebol potrebný.

Existencia ľudí bez domova - bezdomovcov - je jeden z najväznejších patologických javov, ktoré trápia ľudstvo. Riešenie tohoto problému je predmetom ako sociálnej práce, tak urbanizmu, pochopiteľne v závislosti na ekonomike a politike.

Urbanizmus bol nazvaný sociálnym umením. Vyjadruje sa tým skutočnosť, že sa v tomto odbore spája výtvarná aktivita so službou spoločnosti. V urbanizme teda ide o také usporiadanie územia a zástavby, ktoré zodpovedá usporiadaniu spoločnosti a uspokojí diferencované potreby všetkých ľudí bez rozdielu, mať svoje miesto v území. Kým sociálnej starostlivosti ide o riešenie vzťahov v spoločnosti s ohľadom na jej slabších členov, urbanizmus zasa usiluje o primerané miesto v území pre všetkých, vrátane tých, ktorí si svoje miesto nedokážu vybojovať. Sociálna starostlivosť je zameraná na to, aby spoločnosť akceptovala všetkých svojich príslušníkov a urbanizmus sa stará o to, aby bolo pre všetkých dost' miesta.

Ak je teda urbanizmus aj sociálna starostlivosť službou pre spoločnosť, je treba odpovedať, kto je garantom tejto služby.

V nedávnej minulosti bola na túto otázku jednoduchá a jednoznačná odpoveď. Starostlivosť o územný rozvoj aj sociálna starostlivosť boli zaručené štátom. Dnes žijeme v troskách mýtu o sociálnom štáte, ktorý garantoval pre každého rovnaké podmienky rozvoja životného a priestorového štandardu. V súčasnosti hľadáme nové modely usporiadania spoločenských vzťahov. Objavujú sa pokusy zliepať trosky utopických predstáv o sociálnom štáte, ktorý bude spravodlivo rozdeľovať hmotné statky a otcovsky sa starať o všetky potreby ľudí, vrátane usporiadania vzťahov v území. Tieto snahy sú ale márne. Sociálny štát je podľa V. Bělohorského (1992) patologický útvar, pretože chce riešiť formu všeobecných zákonov pod byrokratickou správou situácie, ktorých podstata je v tom, že zasahujú každého človeka inak, v jeho zvláštnej neopakovateľnej situácii.

Pokus o budovanie sociálneho štátu, ktorého sme boli svedkami u nás, mal nepriaznivé dopady ako na sociálnu starostlivosť, tak na urbanizmus. Ako každá utópia, vychádzal zo zjednodušených predstáv a schematizoval človeka aj jeho prostredie. Mestá boli budované a prestavované pre schematickeho, typického človeka. Pri formovaní prostredia sa likvidovali všetky zvláštnosti, ktoré nezapadali do ideálnej schémy. Aj človek, ktorý bol iný, napríklad odlišný svojou zníženou mobilitou alebo zmenenou funkciou niektorých zmyslov, nevyhovoval schéme. Spoločnosť pravda bola natoľko humánna, že tohoto človeka nechala žiť a sociálny štát sa o neho postaral v osobitnom zariadení. V zhode s utopickými predstavami o ideálnom štáte ideálnych občanov, bola snaha sústrediť tých menej ideálnych v čo najväčších zariadeniach v čo najodľahlejších polohách, oddelene od ideálnych občanov, aby sa im mohla venovať sústredená a kvalifikovaná starostlivosť a aby nenarušovali svojou prítomnosťou ideálne prostredie. To, že títo ľudia stratili

možnosť voľby miesta v území podľa vlastného výberu a možnosť podieľať sa na formovaní vlastného prostredia, trápilo málokoho.

Výsledkom úsilia sociálneho štátu o formovanie obytného prostredia je monotónne, nehumánne prostredie, ktoré potláča možnosť rozvoja ľudskej individuality a vedie k sociálno-patologickým javom.

Nezostáva nám iné ako opustiť mýtus sociálneho štátu a začať budovať demokratický štát, kde štát: „zaručuje právnu istotu, trh ponúka ekonomické istoty a spoločnosť, bohatá na spolkový a asociačný život, istotu sociálnu. Starostlivosť o tieto tri istoty je podstatou demokratickej politickej kultúry. Povera, že všetky istoty nám musí zaručiť štát, nás postupne o všetky istoty pripraví“ (V. Bělohradský, 1992).

Demokratický štát sa neriadi podľa utopických vízií. Sociálna starostlivosť v otvorenej, občianskej spoločnosti stráca jednotný uniformovaný štátny strih a nadobúda bohatosť foriem. Uprednostňuje sa služba občanovi v jeho vlastnom prostredí pred sústreďovaním postihnutých do špeciálnych zariadení. Integrácia ľudí rôznych schopností a rôznou mierou postihnutých v pluralitných spoločenstvách napomáha rozvoju individuálnych schopností všetkých lepšie ako segregácia.

Urbanistická aktivita pri pretváraní štruktúry sídiel v občianskej spoločnosti kladie dôraz na kontext s prostredím, ktoré nám zanechali predchádzajúce generácie. Hľadá sa kontinuálny vývoj štruktúry a uplatňuje sa pluralita názorov a prístupov. Je nemyšliteľné, chcieť realizovať predstavu mesta podľa utopickej, schematickej predstavy, aj keby sa javila ako geniálna. Všetky vízie o ideálnom meste musia prejsť sitom preverovania v demokratickej otvorenej diskusii. Úlohou urbanistov je navrhnuť regulatívy, ktorých cieľom je, aby všetky subjekty v území mali podmienky pre slobodný rozvoj a neohrozovali pritom rozvoj ostatných subjektov.

Otvorená spoločnosť v sociálnej starostlivosti aj pri výstavbe sídiel uplatňuje princíp subsidiarity a participácie. Tieto princípy znamenajú, že dôležité rozhodnutia sa prijímajú na čo najnižšej hierarchickej úrovni a za spoluúčasti všetkých zainteresovaných. Tak, ako je v sociálnej starostlivosti

dôležitý princíp integrácie, je to aj v tvorbe mestského prostredia. Rôzne monofunkčné areály a súbory je treba pretransformovať na integrované, polyfunkčné časti miest s vlastnou identitou. Mestské prostredie musí byť prístupné všetkým bez rozdielu, bez bariér, bez segregácie.

Osobitnú pozornosť musia urbanisti, mestskí plánovači a magistráty venovať objektom a priestorom slúžiacim pre sociálnu starostlivosť.

Medzi tými, ktorí môžu poskytovať pomoc a tými, ktorí pomoc potrebujú sa formuje solidarita, ktorá nie je iniciovaná výlučne štátom, ale iniciatívu preberajú v čoraz väčšom rozsahu neštátne nekomerčné subjekty.

Orgány štátu a územnej samosprávy napomáhajú pri financovaní tejto aktivity a prostredníctvom územného plánovania vytvárajú podmienky, aby bolo pre tieto aktivity dostatok vhodných pozemkov, resp. objektov.

Keďže aj pri využívaní územia má rozhodujúcu úlohu trh, je treba, aby sa zariadenia pre sociálnu starostlivosť dostali do kategórie verejno-prospešných stavieb, ktoré majú vymedzené osobitné miesto v území mesta. Územné plánovanie takýmto spôsobom napomáha zdravému rozvoju občianskej spoločnosti, ktorého súčasťou je aj adekvátne priestorové usporiadanie sídiel.

Literatúra:

Bělohradský, V.: Mýtus sociálneho štátu. Kultúrny život 26, 1992, č. 38.